

İNGİLİZ AÇIK ÜNİVERSİTESİNDE YAPISAL DEĞİŞİKLİKLER VE AÇIKÖĞRETİM İÇİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Doç. Dr. Murat BARKAN*

Ön Açıklama

Eğitim olanağının belirli bir seçkin zümreye açık hak olmaktan çıkarılarak kitlelerin yararlanımına olanak sağlayan uzaktan öğretim kurucusu olan İngiliz Açık Üniversitesi 1990 yılını yoğun bir değişim yılı olarak geçirdi. 1991 yılında da sürekliliğini koruyacak olan bu değişim, yönetim anlayışı, model ve sistem düzeylerinde olmak üzere Açık Üniversite'nin kurulduğu günden bu yana geçerli ve bir tür geleneksellik özelliği kazanmış olan yapı öğelerinin «radikal» olarak tanımlanabilecek boyuta yenilenmeye çalışılması şeklinde açıklanabilir. Ancak değişimin gerekçesi araştırıldığında ise görülecek olanlar İngiliz toplumunun köklü değişimler yaşamakta olmasıyla açıklanabilir.

Bu makale asıl işte bu noktada değerlidir. Türk toplumu da İngiliz toplumu benzeri büyük boyutlu bir değişim ve radikal yenileşmelerin yaşandığı bir dönemden geçmektedir. Böyle bir durumda örgün eğitim

(*) Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi

(**) Broadcast and Audio-Visual Subcomini tee

(***) Institute of Educational Technology: İngiliz Açık Üniversitesi'nin üstlendiği ve sürdürdüğü tüm projelerde yönetime ve uygulayıcı birimlere danışmanlık hizmeti veren kuruluş. Bu kurumu bir diğer yaklaşımla Açık Üniversite'nin «beyin»i olarak tanımlamak hatalı olmayacaktır.

kurumlarına göre daha kitlesel olarak tanımlanabilecek nitelikte eğitim hizmeti veren Açıköğretim Fakültesi'nin de belirli değişim ve yenileşme gereksinimlerini duyabileceği açıktır. İşte bu noktada benzer gereksinimler doğrultusunda bu çabaları başlatmış kurumların deneyimlerinden yararlanılmaya çalışılması doğaldır.

Bu makale bu türden bir gereksinim duyulduğu takdirde yönetim kademelerine bir fikir verip bu kademelerin işini kolaylaştırmak amacıyla yöneliktir.

Makalenin yazımında başvuru bilgileri gözlem; kurumsal, yerel ve ulusal basın taramaları; kurumsal dökümanlar; yönetim toplantıları tutanakları ile yüzyüze görüşmelerden elde edilmiştir. Daha açık bir ifade ile bu bilgileri toplarken iki dönem BAVSc (**), üç üniversite senato toplantısı, yönetim devir-teslim törenleri, OU/BBC yapım planlama toplantıları, IET (***) kurum içi ve basına açık brifingleri, OU memorandumları, hizmet içi eğitim seminerleri, OU'nun yayınladığı SESSAME, OPEN HOUSE gazeteler ve benzeri örgütsel dökümanlardan yararlanılmıştır. Bu arada bu bilgileri yerinde toplamama olanak sağlayan, maddi ve manevi desteği esirgemeyen British Council'in Türkiye ve İngiltere'deki tüm çalışanlarına bu vesile ile teşekkür etmeyi bir borç bilmekteyim.

GİRİŞ

İngiliz toplumu 1985'lerden başlayan (1) ve yaklaşık bir asır boyunca gelenek niteliği kazanan bazı toplumsal davranış biçimlerinin yıkılıp yenilenmesini amaçlayan bir değişim sürecini yaşamaktadır. Bu süreç çok basit olarak İngiliz toplumuna artık «Üstünde Güneş Batmayan Britanya İmparatorluğu» döneminin kapandığını anlatıp, İngiliz toplumunun da bu bilinçle hareket etmesi gerektiğini kavratmaya çalışma süreci olarak ifade edilebilir. Daha açık bir anlatımla ve özellikle ekonomik, boyutta İngiliz ekonomisinin artık İmparatorluk döneminde geçerli olan savurganlıkları kaldıracak ve daha fazla taşıyacak gücü kalmadığını, bunun temel nedeninin ise her geçen gün elden çıkan sömürgeler nedeniyle daralan kaynak ve girdilerin olduğu gerçeği İngiliz toplumuna benimsetilmeye çalışılmaktadır. İmpa-

(1) Bu tarih bilgisi Conservative Parti'nin Eylül ayında yapılan ve TV'dan yayınlanan yıllık olağan genel kurul toplantısında ve Labour Parti'nin Ekim ayı içinde yapılan genel kurull toplantısında vurgulanmıştır.

ratorluk döneminin sözü edilen girdileri sağlayan dış kaynakları, bu dönem kapandığında «İngiliz Uluslar Topluluğu» uygulaması modeliyle bir süre daha sürdürülebilmiş, ancak çok geçmeden bu karşılık ödemeyi gerektirmeyen kaynaklar kurduğu gibi bunun yanında İngiliz ekonomisine girdi karşılığı olmayan sorumluluk ve yükler getirmeye başlamıştır. Bu olumsuz gelişmeler etkilerini birey olarak İngiliz vatandaşının günlük yaşamında gösterdiği gibi aynı zamanda da devletin sırtında da kaldırma gücünün çok üstünde yükler hissetmeye başlamasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin durdurulabilmesi için İngiliz toplum ve devletin önündeki birinci seçenek bu karşılıksız yüklerden kurtulmaktır. Bunun sonucundadır ki İngiliz devlet yapısı Uluslar Topluluğuna olan katkıları yanında bu uluslara olan sorumluluğu sınırlamak ve adadaki yaşam içinde devletin kısa sürede geri döndürülüp kaynak yaratabildiği verimli alanlar dışındaki yatırımlarını olabildiğince sınırlamaya çalışmaktadır. Bu noktada özelleştirme projeleri başlığı altında düzenlediği çabalarla devletin sırtında yük olan kurumları halka satmakta, sosyal yardım kaynaklarını kısmakta ve eğitim türünden uzun dönemde geri döndürülebilen yatırımları ise hemen hemen tümüyle ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu kalemden olmak üzere üniversitelere olan mali destekler, çok da ani olarak kesilmiştir. İlk ve orta öğretime ayrılan bütçe ise öyle kısıtlanmıştır ki artık bu eğitim kurumları ellerindeki öğretmenleri bile tutamamakta bunun karşısında yerel ya da ulusal gazetelerde, eskiden olduğunun aksine belirli bir referans ya da mesleki deneyim aranmaksızın öğretmen arandığını belirten ilanlara sık sık rastlanmaktadır. Sağlık sektörü de eğitim, sosyal yardım ve kamu kuruluşları gibi bütçe kısıntılarından payına düşen bölümü alan bir diğer sektör olmuştur. Öyle ki BBC ITN ya da East Aglia televizyon yayınlarının yerel haberler bölümünde hastahanelerin kaynak sıkışıklığı nedeniyle ellerindeki deneyimli ve nitelikli doktor ve sağlık personelini yitirdikleri, bu hizmeti pratisyen düzeyinde doktorların sürdürmeye çalıştıkları ancak bu doktorların da görel olarak artan görev yüklerinin karşılığı olan ücreti alamamaları nedeniyle daha fazla tutulmalarının güç olduğu; bunun karşısında sağlık hizmeti talebinin karşılanmasında ciddi aksaklıkların yaşandığı; örneğin periyodik sağlık denetimi gereken hastaların bu gereksinimlerini karşılamak için alabildikleri randevuların aylarla ifade edilebilen uzun sürelerde beklemelerini gerektirdiği yolunda haberlere sıkça rastlanmaktadır.

Bunun karşısında devletin topluma önerdiği ve halkını uygulamaya yönlendirdiği çözüm seçeneklerinin başında bu hizmetleri veren kurumlara yerel bölgesel veya yöresel düzeyde kaynak yaratarak karşılamaya çalışmaları olmaktadır.

Önerilen ve uygulanmaya çalışılan bir diğer çözüm seçeneği ise toplumun tüm kesim ve katmanlarında daha fazla çalışmak ve daha fazla, daha kaliteli üretmektir. Ancak bu noktada da giderek artan işsizlik ulaşılmak istenen hedefle tezat oluşturmaktadır. Bu tezatın belgelediği gerçek ise devlet gibi kamu ya da özel kurumların da daha az elemanla daha fazla üreterek emeğe yapılan yatırımı kısmak istediğidir. Diğer bir anlatımla devletin değişen ilkeleri kurumsal düzeyde de uygulamaya konmuştur.

Devletin benimsediği bir diğer ilke de bir yandan savurgan yatırım ve isdiham politikalarını terkederken diğer yandan da devlet girdilerini değişik araçlarla arttırmaktır. Bunun için de Türk kamuoyunda «kelle vergisi» olarak tanınan «Poll tax»i uygulamasını getirmesidir. Gelenekleri içinde yüksek oranlı vergi ödeme alışkanlığı pek olmayan İngiliz toplumu ve özellikle de genç kuşaklar bu konuda oldukça ciddi tepkiler göstermişler; bu tepkiler devletin güvenlik güçleri ile söz konusu kuşakları çatışma düzeyinde karşı karşıya getirmiştir. İktidardaki siyasi partinin bu vergileri 1991 yılında azaltmak ya da kaldırmak bir yana daha da arttıracığını ifade etmesi aslında İngiliz devletinin vergiye dayalı kaynaklar aracılığı ile girdilerini yüksek tutmadaki kararlılık ve zorunluluğunu belgelemektedir. Bu uygulamanın bir zorunluk olduğunu ortaya koyan en belirgin işarete bugüne kadar en çok %6 düzeyinde olan enflasyonun, Körfez Krizi'nin de etkisiyle İngiltere tarihinde ilk kez %10.9'a çıkmış olmasıdır.

Değinilen sorunlara önerilen bir diğer çözüm seçeneği de mal ve hizmet ürünlerini dış pazara açarak bu kaynaklardan girdi sağlamaya çalışmaktır. Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üye statüsünde bağlı olan İngiltere için bu çaba yeni bir çaba değildir. Bununla birlikte bu topluluğa üye diğer devletlerle özellikle ortak para birimini kabul edip bu para birimini kullanmaya geçiş aşamalarında ciddi anlaşmazlıkları olan İngiltere AT ortak para birimi ECU'ye göre daha değerli olan Sterlin'ini ECU'ya transfer ettirip değer kaybetmesini istememektedir.

Bu anlaşmazlık beraberinde topluluğa üye devletler arasındaki ortak pazarda İngiltere aleyhine bazı gelişmeleri oluşturmakta bu da

İngiltere'yi ortak pazar olanakları dışında oluşan bazı pazarlara mal ve hizmet ithaline yönelmektedir. Bu noktada 1990 yılı içinde doğu bloku ülkelerinde baş gösteren liberasyon hareketleri İngiltere'ye bu olanakları sağlamış görünmektedir.

Aslında İngiliz ekonomik sisteminde bu türden gelişmelerin listesini azaltmak ve bu konuda daha derinlemesine analizlere girişmek olası ise da bu makalenin amacı bu saptamalara olanak tanımamaktır. Kaldı ki bu çalışmayı yapanlar olarak bizlerin uzmanlık dalının ekonomibilim olmaması da bu saptamaları verilen düzeyden daha derinlere indirmeye elverişli değildir. Bunun karşısında bu çok belirgin ve çarpıcı gelişmeleri komuoyuna mal olduğu ölçüde vermekten amaçlanan da bu gelişmelerin İngiliz toplumunda hatırı sayılır genişlikte bir kitleye eğitim hizmeti veren Açık Üniversite'nin yaşadığı değişimlere olan etkisini yeri geldiğinde vurgulamak içindir. Diğer bir anlatımla temel olarak İngiliz Açık Üniversitesi'nin gerçekleştirilmeye giriştiği yapısal değişimleri başlatıcı ya da destekleyici olarak doğrudan etkileyen toplumsal, politik ve ekonomik değişimleri vermekle yetinilmiştir.

Ancak bu noktada son olarak vurgulanması gereken konu şudur; söz konusu edilen değişiklikler yüz yıllık geleneklerle hantallaşan ve devinim yetenekleri hemen hemen ortadan kalkmış bir toplum ve devlet yapısını radikal girişimlerle kısa sürede giderip yerine yeniliğe açık, devingen, üretken, kendi kendine yeterli bir İngiltere yaratmaya yöneliktir. İngiltere'de bulunduğumuz süre içinde bu radikal değişimlerin yarattığı rahatsızlıklardan payımıza düşeni yaşamış ve bunlardan da zaman zaman rahatsız olmuşsak da bu durum bu çabaların yöneldiği hedefi görmüş olduğumuza inandığımız için söz konusu rahatsızlıklar kalıcılığını yitirmiştir. Bu toplumun kamuya mal olmuş bir eğitim kurumu olan Açık Üniversite'nin de aynı ilkeler doğrultusunda daha devingen ve hantallığını gidermiş, statükoya karşı çıkan bir işleyiş ilkesini benimsemesine neden olması açısından bu rahatsızlıklara katlanmaya değer olduğunu da vurgulanması gereken bir noktadır.

İNGİLİZ AÇIK ÜNİVERSİTESİ-DEĞİŞTİRİLMEME ÇALIŞILAN YAPI

İngiliz Açık Üniversitesi, temeli daha 18. yüzyılın ikinci yarısında hızlı endüstrileşme çağı olarak bilinen dönemlerde baş gösteren «bilgi patlaması» olarak bilinen toplumsal, ekonomik ve kültürel de-

ğişim döneminde kurulan **işçi okulları** (2) ile atılan ancak bugünkü şeklini II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa genelinde başlayan yeniden yapılanma hatta yeniden kurulma döneminde kazanan bir eğitim modelinin ve yaklaşımının sonucunda ortaya çıkmıştır.

Bu eğitim modeli sözü edilen dönemde diğer bütün kurumlar gibi fiziksel ve işlevsel olarak yerle bir olan eğitim sistemlerinin yerine bir seçenek olarak geliştirilmiştir. II. Dünya Savaşı bugün batıda olduğu gibi tüm dünyada da eski, hantal, devingenlik yeteneğinden yoksun, statükonun korunması ilkesine sıkı sıkıya bağlı bir yaşam anlayışını da yerle bir ettiği binalarla birlikte yıkılmış ve yaşam anlayışı ve ilkeleri yıkılanın tam aksi nitelikteki yepyeni bir yaşam ve insan tipi üretmiştir (3). Bu yeni ve çağdaş insan modelinin yaratılmasında ise eğitim alanına diğer alanlara olduğundan daha fazla görev ve sorumluluk düşmüştür.

Eğitim uygulamaları toplumlara aktardıkları bilgi ile aslında toplumu oluşturan kitlelere belirli bir yaşam anlayışının ilkelerini kazandırır. Bu konuda eğitimcilere düşen görev de toplumun geleceğindeki insan tipi ve modelini önceden belirleyip buna uygun kişilik niteliklerini içeren bilgileri hazırlayıp, bilgi aktarımını belirlenen amaçla götürücü şekilde sistemleştirip modellendirerek gelecek kuşakların belirli (istendik) ilkelere dayalı yaşam anlayışlarına sahip olarak yetiştirmelerini sağlamaktır.

II. Dünya Savaşının sonucunda da eğitim sektörü kendine düşen tarihsel görevi yerine getirmiş savaşın yıkıntılarını temizleyip yerine binaları gibi yaşam beklentileri ve ilkeleri ile yepyeni bir insan ve toplum tipi yerleştirmiştir. Tüm Avrupa devlet ve toplumları gibi savaş yıkımından kendi payına düşeni alan İngiliz toplumu da eğitimden bu aşamada alabildiğine yararlanma yolunu seçmiştir. Ancak bu etkinliğin sürdürülebileceği mekansal ve insana dönük olanakların sınırlılığı devletin bu hizmeti mekan ve yoğun insan gücü gerektirmeksizin gerçekleştirmekten başka bir seçeneği de kalmamıştır. Daha açık bir anlatımla bu dönemde eğitim sektörünün gereken yaygın eğitim gereksinimini karşılamak için elindeki tek model seçe-

(2) Borje Holmberg. Distance Education, Liberhelmtz publication, 1987, p12

(3) Max F. Millikan and Donald L.M. Blackuner **The Emerging Nations: their growth and United States policy**, Massachusetts Institute of Technology, 1931 pp. 368; Raymond Leslie Bluel, **New Governments in Europe**, Thomas Nelson and Sous. New York, 1934, pp. 402-408.

neği bir merkezden geniş kitlelere belirli bir ev ya da iş yeri mekânında, yani okul adı verilen belirli bir mekanda belirli bir zamanda bulunma zorunluluğu yaratmaksızın eğitim hizmetinin verilmesine dayalıdır. Zaten okullar ya savaşın etkisiyle kullanılmaz haldedir ya da elde var olan okullar talebi karşılamaya yeterli gelmemektedir. İşte bu noktada savaş öncesinde denenmiş ve bugünkü uzaktan öğretim uygulamalarının ilk örneği olan «mektupla öğretim» modelinin uygulanmasına yönelinmiştir (4).

Bu noktada II. Dünya Savaşının sonucunda ortaya çıkan başka bir olgunun dikkate alınması gerekmektedir. Bu savaş geneelde iletişim kavramının özelde de kitle iletişim araçlarının toplumların yaşamındaki etki gücünü arttırmış ayrıca insanlığın bu etki gücüne dayalı olarak kitle iletişim araçlarına verdikleri değer de o oranda artmıştır. Kitle iletişiminin bu denli yaygın kullanımı mektupla uzaktan öğretim uygulamalarını sürdürenlere yeni olanaklar tanımış ve sonrasında radyo ile eğitim ve ondan sonra da televizyonun bulunmasıyla televizyonla eğitim uygulamaları birbirini izlemiştir.

Uzaktan öğretim modelini bir bilim kurumunun çatısı altında, belirli ve özgün bilimsel ilkelere sahip bir bilim disiplini olarak ele alan ve bu ilkeler uyarınca olanaklar içindeki tüm iletişim araçlarını (bireylerarası ya da kitle iletişimi) farklı amaç ve hedeflere yönelik farklı düzenekler içinde işe koşan İngiliz Açık Üniversitesi, kurulduğu günden bu yana geçen yirmibeş yıllık süre içinde İngiliz toplumunun hemen her alandaki eğitim taleplerini kendine özgü model ve teknikler doğrultusunda karşılamaktadır.

a- Yönetim Yapısı ve Örgüt İçi İşleyiş

İngiliz Açık Üniversitesi, değişim çabaları başlatılmadan önce merkezi idare anlayışına bağlı ve yukarıdan aşağıya doğru belli ilkeler ışığında düzenlenmiş emir-komuta zinciri içinde işleyen bir örgüt yapısına sahipti. Bu örgüt yapısı içinde üst yönetimi oluşturan rektör (Vice-Chancellor) ve rektörlüğün (office of the V.C.) karar alma yetkisi en yüksekti. Bu örgüt yapısı içinde The Institute of Educational Technology (IET)'nin üst yönetimin kararlarına «danışmanlık» düzeyinde etkisi büyüktü. Üniversitenin üstleneceği bütün projelerde IET'nin değerlendirmeleri belirleyici oluyordu. Bundan sonra

(4) Borje Holmberg, a.g.e.,

en etkili mevki BAVSc olmaktadır. Bu kurum bir tür Teknik Senato işlevi görmektedir. Önerilen bütün projeler IET'nin inceleme ve değerlendirmelerinden sonra BAVSc'nin inceleme ve değerlendirmelelerinden geçiyor ve kabul ya da red ediliyordu. Bunun yanında Fakülteler kurumun üstlendiği projelerin gerçekleştirilmesinde akademik destek veriyorlar ya da bizzat ve doğrudan proje üstleniyorlardı.

Ancak bu noktada Açık Üniversite bünyesinde çalışan bütün elemanların «akademik» ve «teknik» olarak kesin çizgilerle birbirlerinden ayrıldığı; bunun da bu çalışmaların maddi kaynaklarında da akademisyenler lehine farklılık yarattığının; bunun da çalışanlar arasında zaman zaman ciddi çekişmelere sahne olduğunun bu noktada vurgulanmasında yarar vardır. Ancak IET çalışanları bir tür «kurmay» işlevi üstlendiklerinden her zaman gerek statü gerek gelirler açısından ayrı tutuldukları ve bu farklılığın IET personelinin lehine olduğu bir gerçektir. Bu kurumların işlevlerine daha ileride ayrıntılı olarak girileceğinden bu aşamada bu aktarımla yetinilecektir.

Üniversitenin İrlanda, İskoçya ve Galler dahil bütün ülke sınırları için 13 adet bölge bürosu vardır. Bu bürolar temel olarak düzenlemesi Milton Keynes'teki üniversite yönetim merkezinden kendilerine gönderilen görevleri yerine getirir, ayrıca bölgelerinde kendilerine kayıtlı bulunan öğrencilerin akademik ve psikolojik rehberlik işleri ile özlük hizmetleri konusunda öğrenciye yardımcı olmaya çalışırlardı. Ancak bu noktada vurgulanması gereken konu yönetsel mesajların ve iş akışı düzenlemesinin tek yönlü ve merkezden büroya yönelik olduğunu belirtmekte yarar vardır. Diğer bir anlatımla bu büroların yönetim ve işleyiş açılarından kendi başlarına karar vermelerinden; belirli projeler üstlenip bunları belirli bir özerklik anlayışı içinde kendi başlarına yerine getirmelerinden söz edilmemektedir. Ancak bu da bölge bürolarının yöreye özgü sorunlarının çözümünde sıkıntılar yaratmaktadır.

b- Hedef Kitlenin Tanımı ve Boyutları

Açık Üniversitenin yönetim değişikliği ve bunun getirdiği yenisinden düzenleme sürecinin başlangıcından önceki dönemde belirlediği hedef kitlesi ulusal sınırların dışına çıkılmamasını öngörmektedir. Diğer bir deyişle, zaman zaman ve özel koşullara bağlı olarak katılan uluslararası projeler dışında hizmetin götürüldüğü kitle Britanya vatandaşlarıydı. Ancak bu noktada özellikle İngiliz Uluslar topluluğu kavramının kapsam ve boyutları üzerinde durmak gerekmektedir.

İngiliz uluslar topluluğu imparatorluk döneminde Britanya Krallığının sömürgesi durumunda olan Hindistan ve uzak doğu ülkeleri ile krallığın gözetim ve denetiminde kurulan Kanada ve Avusturalya gibi imparatorluk yönetiminin son bulmuş olmasına karşın cumhuriyet yönetimlerinde İngiliz hükümetlerinin söz sahibi olduğu ülkelerden oluşmaktadır. Diğer bir ifade ile Açık Üniversitenin hizmet götürmeyi hedeflediği kitle yine de özgün kültür, toplumsal yapı, yönetim biçimi hatta özgün dillere sahip farklı uluslardan oluşmaktadır. Bu nedenle Açık Üniversite Britanya uluslar topluluğuna hizmet götürdüğünde bu hizmet Kanada, Avustralya, Hindistan, Pakistan, Hong Kong, Uzak Doğu ülkeleri, Afrika sömürge ve yarı sömürgeleri ile İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'dan oluşan geniş bir uluslararası alanı ifade etmektedir.

Bununla birlikte hizmet alanı bu denli geniş tutulmasına karşın hizmet götürülen grupları oluşturan insan sayısı genelde küçük tutulmaktadır. Üniversitenin kurulduğu günden bu yana bu kurumdaki görevini sürdüren yetkililerden öğrenildiği kadarıyla Açık Üniversite'nin ilk dönemlerinde, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi örneğinde de olduğu gibi değişik alanlarda birikmiş olan eğitim talebini kısa sürede karşılayabilmek amacıyla çok fazla sayıda öğrenci alınmıştır. Ancak sonraları bu nicel çokluğun niteliksel doyumu olumsuz etkilediği anlaşılınca bundan vazgeçilmiştir. Örneğin öğrencilere ödev verme yönteminin öğrencinin dersten sağladığı faydayı ölçümlemede sınav tekniğinden daha etkili olduğunun farkına varılmıştır. Bunun yanında öğretim üyesinin öğrencisi ile karşılıklı iletişim (mektup, telefon, E.mail vb.) ya da birebir etkileşim kurma olanağının artırıldığı oranda ders veriminin ve öğrenci başarısının arttığı gözlenmiştir. Bu noktada yönetim kademeleri bir politika değişikliği yaparak niteliğe ağırlık verme ilkesini benimsemişlerdir. Bu yüzden İngiliz Açık Üniversitesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim modeli tanımlaması içinde sözü edilen «geniş kitleye hizmet götürme» amacına «az sayıdaki programa çok sayıda öğrenci alarak» değil, «çok sayıdaki programa az sayıda öğrenci alarak» ulaşmaya, bu arada da nicel amaçlar karşısında niteliğin unutulmamasını sağlamaya çalışılmıştır.

Bu arada Açık Üniversite'nin İngiliz Uluslar Topluluğuna üye ülkelerde gerçekleştirilen uzaktan öğretim uygulamalarına katkısından da söz etmekte yarar vardır. Açık Üniversite bu ülkelerden gelen talebi başlangıçta Milton Keynes'teki merkezde üretilen programları doğrudan bu ülkelerdeki öğrencilerine gönderme yolunu benimse-

tiştir. Ancak bu model gerek öğrenci ve öğrenimin denetimi gerekse bu ülkelerdeki öğrencilere merkezdeki öğrencilerle aynı olanağı sağlayamamaları nedeniyle gerçekleştirilen bir politika değişikliği ile bu ülkelerde benzer üniversite ya da uzaktan öğretim kurumlarının oluşturulması teşvik edilmiş sonra da oluşturulan bu kurumlara yönetim, akademik personel, teknolojik ve dokümantasyon desteği verilmiştir. Kanada'daki Athabaska Üniversitesi, Laurentian Üniversitesi, Hindistan'daki New Delhi ve Indra Gandhi Open University gibi İskoçya'daki SCET (Scottish Council for Educational Technology) bu girişimle kurulan uzaktan öğretim kurumlarına birer örneklerdir.

c- Kurumsal Girdi ve Gelirler

Açık Üniversite yeniden düzenleme gereğinin duyulup bu değişimin yönetim değişikliği ile eş zamanlı gerçekleştirildiği 1990 yılına kadar «kâr amacı gütmeyen (non-profit)» ve gelirlerinin büyük çoğunluğu devlet tarafından sağlanan; devlet tarafından sağlanmayan gelirlerinin de (öğrenci kayıt ve kayıt yenileme, ders materyali satışları, eğitim talebinde bulunan devlet kurumları dışındaki kurumlardan elde edilen gelirler vb.) devlet tarafından sıkı bir şekilde denetlendiği bir kurum niteliğindedir. Bu noktada İngiliz uluslar topluluğuna üye ülkelerdeki uzaktan öğretim kurumlarına verilen değişik boyutlardaki destekten de bir karşılık alınmadığı, bu durumun devletin siyasi tercihi gereği böyle olduğu daha önce giriş başlığı altında vurgulanmıştı.

Ancak kurum kendi inisiyatifinde olan karar yetkileri çerçevesinde bu sınırlılıkları zorlayıcı bir takım kanalları açmayı ihmal etmemiştir. Bu kanalların ortak özelliği kuruma proje ve gelir akışını sağlama konusunda vatandaşlarına ve hatta vatandaşı olmayanları serbest bırakma ve gereğinde güdüleme yönündedir. Öyle ki kurum içi ya da dışından herhangi bir kimse toplumun herhangi bir kesiminden belirli bir konuda ortaya çıkan eğitim talebini saptayıp bunu kuruma önerebilmektedir. Bu öneri, öneriyi veren kişi ya da grup tarafından projelendirilip kuruma sunulmaktadır. Proje bir rapor haline getirilmekte, bu rapor içinde talep sahiplerinin sayısı, öğrenmek istedikleri konu ve bilgiler, bilgileri öğrenirken yararlanabilecekleri iletişim araçları, adresleri ve ödeme güçleri yanında sonuçta bu bilgileri kullanmak istedikleri alanları belirtilmektedir. Daha sonra öneri sahipleri proje hazırlıklarını IET'ye getirmekte ve burada bu projede görev alması gereken birim ve kişiler ile ilişki kurmaya çalış-

maktadırlar. Bu süreç bir anlamda projenin BAVSc'ye sunulacak düzeye getirilmek için destekleri gereken uzmanların konu ile ilgili çalışmaya ikna edilmeleri süreci olarak da tanımlanabilir. IET'de ilişkiye geçilen uzmanlar katkı olanaklarını belirledikten sonra projeyi öneren kişiyi de içeren proje grubuna bu kez de BBC ve eğer gerekiyorsa basimevlerinden yetkililer, teknik ve yapım uzmanları katılmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda akademik danışmanından yapım ve basım görevlisine kadar gerek duyulacak bütün insan gücünü içeren bir ekip oluşturulmakta, bu ekibin kendi uzmanlık dallarındaki katkılarıyla proje son halini almakta ve sonra da hazırlık «proje önerisi» olarak BAVSc'ye sunulmaktadır. BAVSc olağan dışı bir gereklilik olmadığı takdirde yılda iki kez toplanmakta ve bu projeleri akademik, teknik ve ekonomik açılardan tek tek incelemekte, sonuçta da kabul ya da red etmektedir. Ancak proje grubunun da bu toplantılara katılıp projelerini savunma olanağına sahip olduğunu belirtmekte yarar vardır. Bu açıdan söz konusu BAVSc toplantılarının bir tür tez savunması amaçlı colloquium niteliğine sahip olduğu ileri sürülebilir (5).

BAVSc bir öneriyi fizibilite ve rantablite açılarından da onayladığı takdirde gruba gerekli hazırlık çalışmalarını başlatıp sürdürbilmeleri için bir miktar borç (loan) verir. Bu borç ekibin yıllık gelirleri dahil tüm proje hazırlık giderlerini içerdiği gibi çalışmanın reklam, pazarlama ve ulaştırma harcamalarını da kapsar.

Bundan sonra çalışma bizzat başlatılmış olur. Proje kitleye yönelik hizmet haline gelmezden önce yaklaşık iki ya da iki buçuk yıllık bir hazırlık çalışması yapılır. Bu süreç içinde üretilen malzemelerin etki gücü ve yeterlikleri tekrar tekrar denenip sınanmış olur. Ve hazırlık süreci tamamlandığında proje sürecinde gerek duyulacak tüm malzemeler projede belirlenen sayılarda hazırlanmıştır.

Açık Üniversitenin mali yapısını genel hatlarıyla da olsa kavrayabilmek için gelirleri yanında gider kalemlerini de bilmek gerektiği açıktır. Açık Üniversite kurulduğu dönemden bu yana radyo, televizyon, basılı malzeme ve diğer ders malzemeleri üretim teknolojilerini kendi bünyesinde bulundurmasına yarayacak teknik alt yapı

(5) BAVSc grubu üniversitenin tüm akademik kurumları (Fakülte ve Araştırma Merkezleri) ile IET birimlerinin belirledikleri yetkililer ile BBC temsilciliklerinden oluşan yaklaşık yirmi kişiden kurulur. Bu temsilciler söz konusu birimler tarafından beşer yıllık dönemler için belirlenir.

yı yapma gereği duymamıştır. Daha açık bir anlatımla, Açıköğretim Fakültesi'nden farklı olarak Açık Üniversite'nin kendi TV ve Radyo yapım stüdyoları ile basımevleri yoktur. Ancak bunun yanında üretim sürecinin önemli unsurlarından biri olan insan faktörünün işini kolaylaştıracak tüm teknolojileri bu kurumda bulmak ve bunlardan kolayca yararlanmak mümkündür. Daha açık bir anlatımla Açık Üniversite'nin birimlerinde çalışan tüm uzmanlar kendilerine sağlanan PC'ler ile hem kurum içinde hem ulusal düzeyde kurum dışı ve uluslararası E-mali bağlantısıyla anında iletişim olanaklarına sahiptirler. Bu araçlar aracılığıyla yazılı metinlerin kurum içi ve kurum dışı dolaşım süresi çok kısıtlanmıştır. Bu olanak alanda son derece geniş bir birikim sahibi olan dokümantasyon merkezleri ve kütüphane ile de anında bağlantı kurma olanağını yaratmaktadır. Özetlemek gerekirse yapılan teknoloji yatırımında öncelik elemanların iş yükünü azaltma ve bu sürenin zamanını azaltma amacına verilmiştir. Bununla birlikte basıma ya da yapıma hazırlık sürecindeki yükü azaltmaya ve bu alandaki kaliteyi yükseltmeye ağırlık verilmesine karşın stüdyo ve basımevi gibi teknolojilere yatırım politikalarında yer verilmemesi, hizmetin bu evresinde üniversite bütçesini sarsacak boyutta giderlerin karşılanmasını kaçınılmaz hale getirmektedir.

Genel bir fikir verebilmek için Açık Üniversite'nin gör-ışitsel ve basılı malzemeler için BBC'ye Açık Üniversite yetkililerince «astronomik» olarak ifade edilen bedeller ödedikleri öğrenilmiştir. BBC aslında Açık Üniversite içinde kendi yapım stüdyolarını kurmuştur. Ayrıca yönetimde de rektör yardımcılığı (pro-vice chancellor) düzeyinde temsil edilmekte ve söz sahibi olmaktadır. Ayrıca BAVSc heyetlerinin oluşumunda da söz sahibi bir oy potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte Açık Üniversite yapımlarının üretiminde kendi ifadelerinden öğrenildiği kadarıyla «hiç bir fiyat indirimine gitmemektedir». BBC herhangi bir kuruma bir program yapımını kaçta malediyorsa Açık Üniversite'ye de aynı fiyat politikası uyarınca programı üretmektedir. BBC yetkilileri ile görüşmeler sürecinde öğrenildiği kadarıyla eğer Açık Üniversite radyo ve TV programlarını BBC'ye değil de piyasadaki herhangi bir özel stüdyoya yaptırsa ödeyeceği bedel BBC'nin önerdiğinden daha az olmayacaktır. Bu noktada A.Ü.'nin BBC ile çalışmaktan sağladığı yarar, ihtiyaç duyduğu bütün yapım, kaset ve disket çoğaltım ve yayın olanaklarının bir arada topluca bulunması; bunun da süreden kazanım konusunda üniversite için çok faydalı olmasından kaynaklanmaktadır.

Basılı malzemelerde de durum gör-ışitsel malzemeler için geçerli olandan pek farklı değildir. Bu malzemeler yazılı metinler, illustrasyonlar, şekil ve grafiklerin hepsini içerecek şekilde Açık Üniversitenin birimlerince basıma hazır hale getirilmekte bundan sonra üniversite uzmanlarının denetim ve gözetiminde olmak üzere piyasa ortamı ve koşullarında bastırılmaktadır. Bu maliyet birimi de üniversite bütçesine oldukça yüklü bir tutarı ifade etmektedir.

Değınilen yapım, çoğaltım, yayın, basım ve dağıtım aşamalarında üniversitenin benimsediğı davranış biçimlerinin temelinde yatan ilke, bu maliyet kalemlerini bir şekilde giderip bu kalemlere ilişkin olarak salt «zamandan kazanma» çabasına dayanmaktadır. Zaman unsurunun önemli bir gider kaynağı etkisini Açık Üniversite üzerinde de göstermektedir.

İNGİLİZ AÇIK ÜNİVERSİTESİ-DEĞİŞİM VE ULAŞILMASI AMAÇLANAN YAPI

Her örgüt ya da kurumsal yapı kurulmasını gerektiren belirli çevresel koşullara bağılı olarak kimlik ve şekil kazanır; bu koşullar geçerliğini sürdürdüğü sürece bu yapı da sürekliliğini korur ancak bu çevresel koşulların değişimine koşut olarak da değişimle oluşan yeni koşullara uygun, bu yeni koşulların gerektirdiğı ihtiyaçlarla cevap verecek bir nitelik ve şekil kazanır. Aksi durumda örgüt hantallaşır ve değışen çevrenin sırtına yük olmaya başlar.

İşte, Açık Üniversite'nin gerçekleştirmeye giriştiğı değişimlerin temelinde yatan ve çabaları başlatan tarihsel kural da budur. Çalışmanın bu başlığı altında önceki bölümde ele alınan ve varolan durumun tanımlanmaya çalışıldığı kalemler açısından değişimin nasıl gerçekleştirilmeye çalışıldığı ele alınacaktır.

a- Yönetim Yapısı ve Örgüt İçi İşleyişte Yenileşme

Makalenin giriş bölümünde de vurgulanan zorunlu ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimlere dayalı olarak bütün kurumlar bazında başlatılan değişim çabalarından olarak İngiliz Açık Üniversitesi de belirli değişim gereksinimleri duymuş ve bunları eylemli olarak 1990 yılından başlayarak program dahilinde aşamalı olarak gerçekleştirme başlatılmıştır. Üniversite yetkili birimlerinin katıldığımız BAVSc, IET Yönetim Kurulu ve Senato toplantılarında değişik vesilelerle vurgulandığı kadarıyla değişim gereksinimlerini yaratan temel çevresel koşullar şunlardır;

- (i) Hükümetin tüm eğitim kurumları gibi üniversitelere olan maddi desteğini de aşamalı olarak kesmesi ve bunun üniversiteleri, ekonomik ve yönetsel olarak kendi kendine yeterli kurumlar haline getirmeye zorlaması.
- (ii) Özellikle devlet desteğinin kesilmesine dayalı olarak merkez ve taşra örgütlenmeleri ile bir bütün olarak çalışma ilkesine sahip Açık Üniversite'nin örgütlenme giderlerinin kurumun girdileri ile karşılanamayacak boyuta ulaşması; bu yükün uygulanan modeli sarsmayacak şekilde ortadan kaldırma zorunluluğunun başgöstermesi,
- (iii) Kurumun giderlerini azaltarak gelirlerini arttırma zorunluluğunun ortaya çıkması,
- (iv) Bu yenileşme girişimlerini destekleyip gerçekleştirmeye yeterli yönetim ilkelerinin belirlenerek uygulamaya konması gereği,
- (v) Ve en temelde kurumun kâr amacı gütmeyen bir kamu hizmeti kurumu anlayışını terkedip ulusal ve uluslararası düzeyde kendi alanında beliren tüm pazarlarda pay olanağı arayan bir tür özel eğitim kurumu niteliğine kavuşarak kâr amacı gütmesi ve bu amaca yöneltici politika ve stratejileri uygulayabilecek bir yönetimin iş başına getirilmesi gereği.

Değişimi kaçınılmaz olan gereksinimleri daha ayrıntılı listelerle ifade etmek mümkündür. Ancak Açık Üniversite de tarafımızdan gerçekleştirilen araştırma sürecinde saptanabilen «temel» gereksinimler bu başlıklar altında toplanabilmektedir. Kaldı ki burada vurgulanan gereksinim kalemleri listeyi uzatabilecek diğer ve detaylı gereksinimlerin kaynağını oluşturacak niteliktedirler.

1988 yılından bu yana baş gösteren bu gereksinimler üniversitenin üst yönetim kademelerini, bunları karşılayabilecek bir model ve ekip arayışına yöneltmiş ve sonuçta da tüm akademik ve mesleki kariyerini uzaktan öğretimde yönetim ve uluslararası sistemler üzerine yoğunlaştırmış, bu konuda Uluslararası Uzaktan Öğretim Kurumları Birliği (ICDE-International Council for Distance Education)'nin kurulması ve yönetiminde de etkin rol almış, son olarak da Toronto'da bulunan Laurentian Üniversitesi'nin başkanlığını sürdürmekte olan Dr. John Daniel bu göreve layık bulunarak çağrılmıştır. O zamana kadar Açık Üniversite'nin başında bulunan Dr.

John Harlock ve genellikle tutucu ve statükoyu koruma tarafları üst yönetim ekibi direnmelerine karşı üniversite senatosunun oy çokluğuna dayanan kararı ile görevlerinden alınmışlardır.

Haziran 1990 sonunda görevi Dr. Harlock'tan devralan Dr. Daniel yönetimi devirteslim töreninde yaptığı açıklamada yönetim anlayışını ve Açık Üniversitedeki yönetimi yeniden düzenleştirmenin hedef ilkelerini açıklarken gelecek planlarını şu ana başlıklar altında toplamıştır;

(i) Öncelikle yönetimde merkezietçi tutum terkedilecek ulusal ve uluslararası taşra örgütlenmelerine sınırlı özerklik verilecektir. Bunun temel amaçları öncelikle bu kurumlara ekonomik ve işleyiş açısından gereksindikleri serbest hareket olanağını sağlayacaktır. Bu kurumlar, bugüne kadar merkezin üstlendiği ve projeye yönelik tüm sorumlulukları üstlenebileceklerdir. Bu konuda taşra örgütlenmelerinin hareket olanaklarını sınırlayan tüm yönetmelik hükümleri gözden geçirilerek ya yeniden düzenlenecek ya da kaldırılacaktır. Bu çabanın diğer bir temel ereği de Thatcher öncesi dönemde devletten başlayıp Açık Üniversiteye ve oradan da taşra örgütlenmelerine akan kaynak akışı yönünü olanaklar ölçüsünde geriye çevirmektir. Bu değişim bugüne kadar kaynak yaratma noktasında atıl bir kapasite olarak tutulan yaygın örgütlenmenin harekete geçirilmesi ve salt yüketicisi değil en azından tükettiğini karşılayıp hatta fazlasını kâr olarak merkeze transfer edebilecek bir işleyişi mümkün kılacaktır. Bu anlayış doğrultusunda taşra örgütlenmeleri yöresel eğitim gereksinimlerini belirleyip bu konuda projeler hazırlayabilecekler; sonra bu projelere öğrenci kaydedip kayıt ücretleri ile merkezin olanakları içindeki eğitim malzemesi üretim olanaklarından-üretim bedelini ödeyerek- yararlanacaklar; ayrıca merkezi yönetimin halen sürdürmekte olduğu programlar kapsamındaki sorumluluklarını da üstlenmeye devam edeceklerdir. Bu işleyişte merkezi yönetimin işlevlerinden biri taşra örgütlenmelerinin gereksinimlerini belirli bir plan ve platform dahilinde karşılamaya çalışmak olacaktır. Bu yaklaşım merkezdeki iş ve karar yoğunluğunu arttıracığından IET ve BAVSc'nin yetkileri arttırılacaktır.

Bu yeni modelde önerilen işleyiş merkez örgütünün projeler üstlenmeyeceği anlamına da gelmemektedir. Amaç daha önce de vurgulandığı gibi işler durumdaki kapasitelerin işlevsizleştirip atıl hale getirilmesi değil aksine bu kapasitelerin yanında daha önce gereğince yararlanılamayan kapasiteleri de işler duruma getirerek ek

kaynaklar yaratmaya çalışmaktır. Bu anlayış geçerliliğini sadece ada devletleri olan İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'daki bölge büroları ve uydu üniversiteleri için değil İngiliz Uluslar Topluluğu kapsamındaki tüm uydu kurumlar için de koruyacaktır.

(ii) Yeni yönetimin bir diğer yaklaşımı yada uzaktan öğretim hizmetini uluslararası pazara daha fazla açıp bu düzeyde kaynak akışını sağlamaya çalışmaktır. Yeni yönetim svaş ya da başka nedenlerle başgösteren yeniden yapılanma gereksinimi ile artan eğitim talebinin bilincindedir. Bunun yanında söz konusu yeniden yapılanma gereksinimi duyan ülke ve toplumların bir ortak özelliğinin de geri kalmış ya da kalkınmakta olan ülkeler olduğunun; bu ülkelerin eğitim gereksinmelerinin geleneksel örgün modellerinin karşılanmasında büyük boyutlu yatırım olanaklarının olmadığı; bu nedenle bu temel gereksinimin karşılanmasında maliyeti kabarık olmayan modelleri kullanmaya yöneleceklerinin de farkındadır. Bu ekonomik sınırlılık özelliğine sahip ülke ve toplumların geleneksel örgün modellere göre uzaktan öğretim modelleri için oldukça geniş ve verimli bir pazar oluşturduğu ortadadır. Açık Üniversite'nin yeni yönetimi bu pazardan oldukça geniş bir pay almanın kurumsal girdilerini kârlılık düzeyine çıkaracak boyutta olduğunun da farkındadır.

Uluslararası pazara açılmanın Açık Üniversite'ye sağlayacağı bir diğer yarar da bu pazarda var olan maliyeti düşük üretim olanaklarından yararlanarak üniversite maliyetlerini düşürmektir. İngiltere'deki eğitim materyali üretim maliyetlerinin oldukça yüksek olduğu ve bunun da kurumu zorlayan önemli bir unsur olduğu daha önce vurgulanmıştı. Bu maliyet tutarlarındaki yüksekliğin temelinde İngiltere'de işgücü ücretlerinin çok yüksek olmasının etkisi büyüktür. Bu ücretler «işe harcanan zaman»ın uzunluğu üzerinden hesaplanmaktadır. Bu maliyetleri yükselten bir diğer unsur da hammadde fiyatlarının yüksekliğidir. Bunun yanında işe koşulan teknolojilerin kira bedellerinin yüksek olması da uzaktan öğretim malzemelerinin İngiltere koşullarında üretimini ekonomik olmayan bir etkinlik niteliğine kavuşturmaktadır. Oysa ki uluslararası pazarda, coğrafi dağınıklık özelliğine karşın işgücü, hammadde ve üretim giderlerinin düşük olduğu ortamları bulmak olasıdır. Bunun yanında İngiliz Sterlininin uluslararası kurlarda sahip olduğu alım gücünün yüksekliği de dikkate alındığında gerek iç ve gerekse dış piyasada var olan eğitim talebini karşılamak için gereksinilen eğitim malzemelerinin üretimini bu dış pazarlarda sağlamak oldukça akılcı bir yaklaşım olarak belirmektedir.

Özetlemek gerekirse Açık Üniversite'nin uluslararası pazara açılmaktan umduğu yarar bir yandan üretim maliyetlerini düşürürken, diğer yandan pazarlayacağı hizmetlerle girdi düzeyini yükseltmektedir. Bu alandaki ilk çabalarını Doğu Bloku ülkelerdeki yeniden yapılanma ve liberasyon girişimleri kapsamına giren Baltık Cumhuriyetleri, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya gibi ülkelerde başlatmıştır. Körfez Krizi sonrası dönemde Ortadoğu ülkeleri de bu politikalar çerçevesinde Açık Üniversite'nin ilgi kapsamına gireceklerdir. Bu konudaki girişimlerinde uluslararası düzeyde örgütlenme sürecini hemen hemen tamamlamış olan British Council kurumunun olanaklarından da geniş olarak yararlanma olanağına sahip olduğu da bir diğer gerçektir.

(iii) Yeni yönetim anlayışının uygulamaya koymayı amaçladığı bir diğer model de program başına düşen hizmet kitlesini sayıca daraltmaya çalışmaktır. Bu yeni yaklaşımın temel alınmasının gerekçelerinden biri de devletin üniversitelere daha önceki dönemde yapmakta olup da 1990 yılından başlayarak bu desteği kesmesi sonucunda üniversitelerin kendi yapabildikleri kaynaklar ile yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaları nedeniyle «kâr amacı gütmeyen hizmet anlayışı»nı terketmeleridir. Söz konusu devlet desteğinin kesilmesi Açık Üniversite açısından önemlidir.

Yaygın olarak inanıldığı gibi aksine uzaktan öğretim modellerinde gelirlerin giderleri karşılması ve hatta kâr sağlama olasılıkları çok yüksek değildir. Uzaktan öğretim kurumlarının hizmet verdiği birim sayısının çokluğuna bağlı olarak parasal girdilerinin yüksek tutarlarda görünmesi söz konusu kurumları günlük dilde «zengin» kurumlar sınıfına soksa da maliyetler genellikle gözden kaçırılır. Oysa ki birim başına kaydedilen gelirler ile birim başına karşılanması gereken gerçek giderler çıkartılıp karşılaştırmalar yapıldığında bu sınıflamanın yanılğı olduğu ortaya çıkabilir. Bu çalışmada kapsam dışına çıkmamak yanında yazarının akademik kariyer özelliğini de dikkate alarak, bir maliyet muhasebesi boyutuna daha derinlemesine girmekten kaçınılmaktadır. Burada aslen anlatılmaya çalışılan konu devlet desteğinin kesilmesi sonucunda Açık Üniversite'nin, devlet desteğinin kesilmesi sonucunda Açık Üniversite'nin, devlet desteğinin geçerli olduğu dönemlerde göğüsleyebildiği ve gelirlerin giderleri karşılayamamasından kaynaklanan görece zararları artık karşılama gücünün kalmamasıdır. Bu gelişme karşısında Açık Üniversite ulaşmayı hedeflediği kitlelerin kapsamı konusunda da yeni politika

saptamaları yapmak zorunda kalmıştır. Bu zorunluluk en açık anlamıyla «az programla geniş kitleye eğitim fırsatı tanımak yerine çok sayıda programla program başına düşen kitleyi oluşturan öğrenci sayısını düşürmek» olarak ifadesini bulmaktadır. Amaçlanan, program başına düşen hedef kitlenin genişliğinden kaynaklanan maliyet unsurunu olanaklar ölçüsünde ortadan kaldırmaktır. Bu politika değişikliğinin, uzaktan öğretimin nicel tanım unsurlarından biri olan «hedef kitle» anlayışında dikkate değer bir değişikliğe neden olduğunu belirtmekte yarar olduğu açıktır.

SONUÇ

Bugün bütün dünyada «yönetimin tarihi» açısından önemli bir değişimin yaşandığını ileri sürmek hatalı olmaz. Bu değişim çeşitli yan etkenlerden de güç kazansa temelde dünya genelinde ekonomik nitelikli kriz döneminin yaşanmasına bağlıdır. Değinen kriz «üniter yönetim» anlayışını temelinden sarsmakta, bu anlayış uyarınca etkinliğini sürdüren merkezi yönetimlerin sırtına kaldırmaları olanak dışına çıkan yükler yüklemektedir. Bu yükten merkezi otoritelerin kurtulabilmek için önlerinde var olan tek ve en uygulanabilir politik seçenek «üniter yönetim» anlayışını terkedip «modüler yönetim» anlayışının benimsenmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmenin devlet yönetimi boyutundaki yansıması üzerinde durulduğunda ise amacın merkezi yönetim üzerindeki ekonomik yük yanında siyasi, toplumsal ve kültürel yükü de gidermek; bu yük kalemlerini oluşturan sorumlulukları merkez dışı yönetimlerle paylaşılarak hafifletilmesi olduğu açıktır. Ancak bu gelişmeler bir takım «yeniden yapılanma» girişimlerini de kaçınılmaz kılmaktadır. Örnek olarak merkez dışında kalan yönetim birimlerinin yeni dönemde üstlenecekleri sorumlulukları kaldırmalarına olanak tanıyacak yetkilerle donatılmalarını da zorunlu hale getirmektedir. Bunun yanında merkez-merkez dışı yönetim kademeleri arasında «çok yönlü güven» gereksinmesini de gündeme getirmektedir. Bu gereksinmenin en önemli kalemlerinden biri de «bilgi ve beceri»ye dayalı uzmanlık boyutunda ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde elde edilecek yeni yetkilerin olumlu ve amaçlara hizmet edici yönde kullanılmaması ve bunun sonucunda da bir tür örgütsel çözülme sonucuna ulaşması kaçınılmaz olacaktır. Hedeflenen kendi kendine yeterli ama, merkezi otoriteyle eş güdümlü bir bütünün parçası olarak çalışacak merkez dışı

birimler oluşturmaktır. Yoksa merkez ve bütünden kopan ve dağılan merkez dışı birimlerin oluşumunu körüklemek değildir.

Bu gelişimin ülke ve devlet yönetimleri düzeyindeki en çarpıcı örneğini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde başlatılan «Glasnost» hareketinde görmek mümkündür. Aynı doğal gelişmeyi dağılan aile örneklerinden yola çıkarak toplumsal yapının en küçük birimi olan aile boyutunda da gözlemlemek olasıdır.

Aynı gelişmeye koşut olarak sistem ve modelinin yapısı gereği yaygın bir örgütlenme özelliğine sahip uzaktan öğretim kurumları da taşra örgütlenmelerinin yetki, sorumluluk ve işlevini arttırarak merkezi otoritenin sırtındaki mali yükü hafifletmek ama bu arada örgütsel dağılma ve çözülmeye de meydan bırakmamak yönünde bazı politikalar belirlemektedirler. Ancak devlet yönetiminden farklı olarak bu yönetsel değişim girişimini destekleyen bir başka kaygu da taşra örgütlenmelerinden merkeze kaynak akışını sağlamaktır.

İngiltere'de olduğu gibi Türkiye'de çağdaşlaşma hamlesini gerçekleştirme çabası içinde olan bir devlettir. Osmanlı İmparatorluğu döneminin kapanıp Cumhuriyet dönemine geçiş ile Atatürk tarafından başlatılan ama Atatürk'ün kısa ömrü ile ivme kazanmışken onun ölümü ile yeniden duraklama dönemine giren çağdaşlaşma çabalarına yeniden hız kazandırılmaya çalışılmaktadır. Atatürk'ün ölümünden bu yana yeniden Osmanlı dönemini anımsatırcasına durağanlaşan değişim çabaları bu zaman içinde yeniden bir hantallaşma sürecine girmiş, gerek devlet gerekse toplumsal yaşam hareket yeteneklerini adeta kaybetmiştir. Bununla birlikte 1980 sonrası dönemde çağdaş değişim yöneliminin bilincinde olan yönetim, önce yönetici kadrolarında bir gençleştirme ve uzmanlaştırma çabasına girişmiştir. Bu yaklaşım yeni dönem yönetiminin ülkeyi yönetirken bilgiye duyduğu gereksinmeyi göstermesi açısından önemli olarak değerlendirilebilir. Bundan sonraki aşamada toplumsal yaşamın temelindeki itici gücün devlet desteği olduğu bilincinin yıkılması çabasına girişilmiştir. Bu dönemde artık bireysel düzeyde de olsa kurumsal düzeyde de olsa toplumsal devrimin temelindeki enerji kaynağı «devlet desteği» değil «bilgi»dir. Bu girişim devletin sırtındaki ekonomik ve siyasi yükün kaldırılmasında önemli bir çabayı belgelemektedir. Bu girişimden toplumu oluşturan tüm kurumlar gibi genelde eğitim sistemi özelde de yükseköğretim kurumları payına düşeni üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Bu anlayış doğrultusunda yükseköğretim kurumları artık «yaşamlarını devlet desteği ile sürdürebilen

kurumlar» olmaktan çıkıp, «gereğinde devlete de iş yapan ve enerjisinin kaynağını ürettiği bilgiden sağlayabilen özellikle ekonomik olarak kendi kendine yeterli» kurumlar niteliğine sahip kılınmaya çalışılmaktadır.

Aslında bu yeniden yapılanma döneminden geçen Türkiye'de bilgi ve eğitime olan talep her zamankinden daha fazladır. Bu nedenle bütün eğitim kurumlarına yeterli pazar olanakları yaratılmaktadır. Ancak bu kurumların düzenledikleri eğitim programlarının içeriğinin de sözü edilen rekabetçi ilkeler doğrultusunda oluşturulmuş pazar anlayışıyla hazırlanması da bir diğer zorunluluk olmaktadır. Bu noktada sürekli hatırdan tutulması gereken bir konu da değinilen değişimin belirli bir noktada sonlanabileceğinin sanılmaması gerektiğidir. Bu değişim sonsuz olacaktır.

Böylesine geniş kapsamlı reform çabalarının sürdürüldüğü bir dönemde ortaya çıkan yaygın bilgi gereksinmesinin karşılanması noktasında bina ve öğretim elemanı gibi sınırlılık özelliklerine sahip eğitim çabalarının gereksinmeyi karşılamada yetersiz kalabilecekleri açıktır. Bu nedenle değişim sürecinde bina ve öğretmeni birim sayı olarak çoğaltmamasına karşın bu olanağı yaygınlaştıran eğitim modellerine gereksinim vardır. Bu olanağa sahip seçeneği de uzaktan öğretim modeli sunmaktadır. Yukarıda sözü edilen iki gider kaleminden tasarruf olanağı sağlayan bu seçenek bu nedenle örgün modellere göre en azından bu noktada daha elverişli ve rantabldır.

Bunun yanında Avrupa ve dünyanın diğer kesimlerinde yaşayan veya çalışan Türk nüfusunun da söz konusu edilen yeniden yapılanma doğrultusunda eğitimi bir tür zorunluluk halini almaktadır. Aksi takdirde bu kitlenin yurda dönüşü halinde yüzleşecekleri yeniliklerle uyum sorunları doğabileceği gibi aynı kültürel alt yapıya sahip kuşaklar arasında bir iletişim sorunu ve anlaşma çerçevesi uyumsuzluğunun başgöstereceği kaçınılmazdır.

Aynı şekilde, dünyanın birçok yerine dağılmış bulunan farklı uluslara mensup olmalarına karşın kökende Türk olan kültürlerle iletişimde de uzaktan öğretim yeni eğitim seçenekleri sunmaktadır. Kaldı ki Sovyetler Birliği'ndeki liberalleşme hareketinin sonucunda özerklik kazanan Türk kökenli cumhuriyetler ile kurulmaya çalışılan ekonomik, siyasi ve kültürel köprülerde uzaktan öğretim özellikle kültürel alışverişler için sınırsız olanaklar sağlamaktadır.

Uzaktan öğretim modelinin uluslararası ilişkilerde sunabileceği tek seçenek sadece Türk kökenli uluslararası işe koşulabilecek eğitim kanallı alışverişlerle de sınırlı değildir. Türkiye’de İngiltere örneğinde olduğu gibi uzaktan öğretim modelinden bir uluslararası pazar unsuru olarak yararlanabilir. Türkiye coğrafi konumu açısından «dünyanın sıcak savaş bölgelerinden biri olan ortadoğu» ile sınırdış ve bu konuda gerekli teknolojik yatırım ve birikimleri sağlamış tek ülkedir. Savaş ortamının eğitim talebi ile doğru orantılı bağları olduğu daha önce vurgulanmıştı. Sürekli savaş ortamının ise eğitim talebinin süresi ve bu talebin oluşturduğu pazar olanakları ile bağlantısı kurulduğunda ortadoğunun «uzaktan öğretim modeli» için ne derece kârlı ve yatırıma elverişli bir pazar olabileceği ve Türkiye’ye bu pazara girildiğinde ne denli geniş kaynak olanakları sağlayabileceği ortadadır. Bu açıdan bakıldığında, ulaşılmak istenebilecek coğrafi uzaklıkların azlığı yanında pazarın genişliği açılarından durumun İngiliz Açık Üniversitesi ile karşılaştırıldığında Türkiye’nin lehine olduğu; Türk uzaktan öğretiminin bu noktada İngiliz kurumlarından daha şanslı olduğu açıktır.

Sözü edilen olanakların yeterince değerlendirilebilmesi genelde Türkiye ve Türk ekonomisi özelde de Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi için geniş olanaklar sağlayabilecek boyut ve niteliktedir.